

K pojetí nové epochy a úkolům levice

Vladimír Prorok

Problém pojetí epochy

Současná levice, včetně její radikální komunistické verze, se dnes nachází v defenzivě. Není to v dějinách poprvé, nicméně současná situace je specifická. Pokud levice nenajde adekvátní odpovědi na dnešní problémy, je možné vzhledem ke globálnímu charakteru současné společnosti a existenci zbraní hromadného ničení, že v důsledku destrukce životně důležitých systémů projdeme bod nenávratu, což může být osudové nejen pro levici, ale i pro lidskou civilizaci jako takovou. Změna trajektorie vývoje se vždy odvíjí od změny mocenské elity, což umožňuje překonávat nežádoucí a neefektivní „krajnosti“ v politickém rozhodování. Od dob Francouzské revoluce se odlišné názory na realitu a řešení existujících problémů identifikují s politickou levicí, pravicí, nebo středem. Levice hodnotově odráží zájmy nejširších mas obyvatelstva, což zároveň neznamená, že její politika musí být vždy efektivní a lidem přiznaná jako optimální. Vítězství a porážky levice v dějinách mají charakter pomyslné sinusoidy, respektive spirály, kde v rámci vyhodnocování příčin porážek dochází k historickému pohybu vpřed – ideovému a organizačnímu posilování hnutí a hledání optimálních a alternativních řešení existujících problémů.

Levice, zejména v její radikální podobě je nedílně spjata s odkazem K. Marxe a B. Engelse. Revoluční rok 1848 byl jimi vnímán jako signál zásadní změny fungování společnosti. V Manifestu komunistické strany to je vyjádřeno konstatováním, že buržoasie si vytváří svého hrobaře a strašidlo komunismu obchází Evropou¹. Průběh revoluce nicméně ukázal, že předpokládaná změna systému není zatím na pořadu dne a že krize z nadvýroby 1825 a ekonomická krize ve Velké Británii 1845 nejsou důkazem vyčerpání kapitalismu. Marx korigoval své názory a přichází s novou strategií radikální levice – s koncepcí permanentní revoluce, která by měla perspektivně zajistit přechod moci k neprivilegovaným vrstvám jako předpokladu změny společenského systému.² Klíčovým úkolem byla především organizace samostatné politické strany proletariátu, vyjasnění jeho třídních zájmů a formulace samostatných stranických stanovisek³. V praktické politice byl důraz na vytváření tlaku na vládnoucí subjekty s cílem uskutečnit nebo prohloubit demokratické přeměny společnosti v každé konkrétní situaci⁴.

Historickým problémem levice vždy bylo, na rozdíl od politické pravice a středu, že pokud projekt systémové změny nemá být ryzí utopií, musí se opírat o fundament teorie, zdůvodňující možnost či nutnost podobné změny. Výhodou pravice je v tomto kontextu to, že pouze udržuje daný stav nebo staví na autoritě neomylného vůdce, který „ví“, co společnost potřebuje a o jehož názorech se příliš nediskutuje. Politický střed může extrapolovat existující

¹ MARX, K. ENGELS, B. Manifest komunistické strany. In: Vybrané spisy v 5 svazcích, Nakladatelství Svoboda: Praha, 1976. Sv. 1, s. 371

² MARX, K. Třídní boje ve Francii 1848-1850. In: Vybrané spisy v 5 svazcích, Nakladatelství Svoboda: Praha, 1977. Sv. 2, s. 92.

³ MARX, K. ENGELS, B. Provolání Ústředního byra ke Svazu komunistů. Březen 1850. In: Vybrané spisy v 5 svazcích, Nakladatelství Svoboda: Praha, 1977. Sv. 2, s. 121

⁴ Tamtéž s. 120

zjevné tendence a na tomto základě prosazovat reformy, tj. dílčí změny systému. Obě varianty mohou být úspěšné, respektive mohou získat ve společnosti podporu, v podmínkách relativně stabilní situace, která lidi nenutí usilovat o zásadní změnu, nebo v podmínkách dominance představy, že přítomnost je jen opakováním minulosti a budoucnost není nic jiného. Tudíž si vystačíme s minulou zkušeností.

Marxistická teorie se při analýze vývoje společnosti opírá o několik stěžejních pojmů a principů:

1. Dějiny vnímá jako přírodně-historický proces, kde podobně jako v přírodě existují zákonitosti, které se ale zde realizují prostřednictvím lidské činnosti, a proto mají charakter jen určité tendence. Klíčovou roli má subjekt, jeho organizační a teoretická vyspělost.

2. Zásadní pohyb – rozvoj společnosti je spojován s pojmem společensko-ekonomické formace, který umožňuje analyzovat konkrétně historické stupně rozvoje společnosti a i dynamiku střídání jednotlivých forem společnosti. Marx v „Předmluvě Ke kritice politické ekonomie“ z roku 1859 uvádí: Ve společenské výrobě svého života lidé vstupují do určitých, nutných vztahů nezávislých na jejich vůli – do výrobních vztahů, které odpovídají určité fázi vývoje jejich materiálních výrobních sil. Úhrn těchto výrobních vztahů tvoří ekonomickou strukturu společnosti, skutečný základ, na kterém vzniká právní a politická nadstavba a již odpovídají určité formy společenského vědomí. Způsob výroby hmotného života určuje společenské, politické a duchovní procesy života obecně. Není to vědomí lidí, co určuje jejich bytí, ale naopak jejich společenské bytí určuje jejich vědomí. V určité fázi svého vývoje se hmotné výrobní síly společnosti dostávají do konfliktu s existujícími výrobními vztahy, nebo - což je pouze právní vyjádření těchto vztahů - s vlastnickými vztahy, v nichž se dosud vyvíjely. Z forem rozvoje výrobních sil se tyto vztahy proměňují v jejich pouta. Pak přichází éra sociální revoluce. Se změnou ekonomického základu dochází více či méně rychle k revoluci v celé rozsáhlé nadstavbě.⁵ Pokud abstrahujeme od přechodných variant (římský kolonát) nebo smíšených variant (asijský způsob výroby), lze prokázat existenci rodové, otrokářské, feudální a kapitalistické společensko-ekonomické formace. Z hlediska logiky další rozvoj výrobních sil (technologií) by měl vést ke změnám výrobních vztahů a vzniku nové společensko-ekonomické formace.

3. Klíčovou roli z hlediska rozvoje společnosti má ekonomika. Proto je politika koncentrovaným výrazem ekonomiky. V Kapitálu Marx dokazuje, že v rámci kapitalismu dochází k postupnému snižování míry zisku a relativnímu či absolutnímu zbídačování masy pracujících, což limituje existenci kapitalismu.⁶

Z těchto faktů Marx odvozoval nevyhnutelnost historického vítězství levice, reprezentující novou třídu – proletariát. Vývoj nicméně ukázal, že reálný politický proces je složitější než abstraktní teoretická schémata. Pomyslná spirála není lineárním pohybem vpřed, ale obsahuje i výkyvy zpět, spojené s porážkami, s neadekvátním řešením problémů, přičemž regres může být v případě jeho správného vyhodnocení předpokladem dalšího progresivního rozvoje. Regresivní pohyb, respektive nenaplnění pozitivních očekávání ukázalo, že je nutné především vzít do úvahy objektivní obsah historického procesu v každém specifickém okamžiku, v konkrétní situaci a identifikovat, které hnutí je hlavním pramenem možného pokroku v dané situaci. Tento přístup je spojen v rámci marxistické teorie s pojmem epocha.

⁵ MARX, K. *Ke kritice politické ekonomie*. In: Vybrané spisy v 5 svazcích, Nakladatelství Svoboda: Praha, 1977. Sv. 2, s. 464-467.

⁶ MARX, K. *Kapitál III-1*. Nakladatelství Svoboda: Praha, 1980. S. 205-258; Současný trh práce očima marxismu [online]. [cit. 2023-01-11]. Dostupné z: <https://casopisargument.cz/21343>

Obsah tohoto pojmu byl výsledkem analýzy událostí v druhé polovině 19. století a začátku 20. století, přičemž kromě shodných přístupů zde existovala řada diskutabilních tvrzení. O shodě svědčí slova V. I. Lenina, který ve své práci „Pod cizí vlajkou“ napsané v lednu 1915 a publikované v roce 1917, uvádí: „Je nepochybné, že žijeme na rozhraní dvou období, a jen tehdy, rozebereme-li především objektivní podmínky přechodu z jednoho období do druhého, můžeme pochopit nesmírně významné historické události... Obvyklé dělení historických období, mnohokrát citované v marxistické literatuře, ... je následující: 1) 1789-1871; 2) 1871—1914; 3) 1914 - ?“⁷. Jak Lenin rovněž upozorňuje „hranice jsou zde, stejně jako všechny hranice obecně v přírodě a ve společnosti, podmíněné a pohyblivé, relativní, nikoli absolutní. A zvláště výjimečné a pozoruhodné historické události bereme jen zhruba jako milníky velkých historických hnutí“.⁸ Jednotlivé epochy (období) se vyznačují podle Lenina tím, že zde je vedoucí třída či subjekty, které mají klíčový vliv na vývoj v dané etapě a prostřednictvím, kterých se realizuje na dané etapě vývoje společenský pokrok. Pod pokrokem se rozumí možnost rozvíjet výrobní síly, vytvářet prostor pro produktivnější výrobní vztahy či ekonomické mechanismy, jako předpokladu rozšiřování prostoru pro svobodu.

Zásadním problémem bylo od samého počátku vymezení obsahu jednotlivých epoch. Počátek epochy 1789-1871 je spojován s Velkou francouzskou revolucí a její konec s francouzsko-pruskou válkou. Epocha zahrnuje 90 let a je charakterizovaná jako éra vzestupu buržoazie, jejího úplného vítězství. Je to vzestupná linie buržoazie, éra buržoazně-demokratických hnutí obecně, buržoazně-národních hnutí zvláště, éra rychlého rozpadu feudálně-absolutistických institucí, které přežily samy sebe⁹. Z hlediska definice epochy je logické, že její začátek je spojován s Francouzskou revolucí, na kterou navazovaly další revoluční vlny ve Francii a v evropském měřítku revoluční rok 1848, nicméně událostí, která charakterizuje konec této epochy, není Pařížská komuna, na jejíž odkaz se často odvolává levice, ale francouzsko-pruská válka 1871. Důvodem je to, že francouzská revoluce je buržoasní revolucí a francouzsko-pruská válka byla spojena se sjednocením Německa, tj. překonáním jeho feudální rozdrobenosti a vytvořením moderního státu, tj. naplněním poslání buržoazie. Proletariát, který byl produktem průmyslové revoluce, nebyl v tomto období schopen samostatné role, i když o svá práva začal bojovat - v 30. a 40. letech se objevuje chartistické hnutí v Anglii, v roce 1836 Svaz spravedlivých, pro který píše Marx v roce 1848 program – Manifest komunistické strany. Pokusem o sjednocení levice byl vznik v roce 1864 I. Internacionály. Rozhodující silou v daném časovém období byla nicméně buržoazie. Pařížská komuna z hlediska logiky vývoje byla událostí důležitou pro levice, ale ne pro zajištění rozvoje výrobních sil dané doby.

Epocha 1871—1914 byla charakterizovaná jako období „neomezené vlády a úpadku buržoazie... kdy buržoazie přestává být pokroková a kdy vstupuje na scénu reakční a ultrareakční finanční kapitál“.¹⁰ Tato epocha byla podle marxistů v porovnání s předcházející relativně krátká - pouhých 45 let a končí vypuknutím 1. světové války v roce 1914 jako přelomové události v dějinách civilizace. Zásadním posunem mělo být to, že je to „období, v němž pomalu shromažďuje síly nová třída, nová demokracie“¹¹. Dané konstatování se opíralo o fakt, že vzrostla organizovanost proletariátu a neprivilegovaných vrstev společnosti, vznikaly masové politické strany, včetně socialistických a sociálně-demokratických politických stran, sdružených v II. Internacionále (1888). Pod jejich tlakem dochází

⁷ LENIN V. I. *Pod cizí vlajkou* In: Sebrané spisy. Nakladatelství Svoboda: Praha, 1986. Sv. 26, s. 165-166.

⁸ Tamtéž s. 166.

⁹ Tamtéž s. 166.

¹⁰ Tamtéž s. 167.

¹¹ Tamtéž s. 167.

k přijímání sociálního zákonodárství. Příkladem je politika premiéra konzervativní vlády Velké Británie B. Disraeliho (1804-1881), který v letech 1874-80 provedl řadu sociálních reforem. Podobně postupoval i kancléř Německa, konzervativec O. von Bismarck (1815-1898), který na jedné straně prosadil v roce 1878 v říšském parlamentu přijetí zákona zakazujícího sociální demokracii, na straně druhé začal v letech 1883-87 zavádět zákony ve prospěch pracujících, včetně sociálního pojištění. Navíc v řadě zemí došlo v tomto období k postupnému rozšiřování volebního práva, což nepochybně znamenalo rozšíření prostoru i pro levici. Sociální politika a rozšiřování volebního práva kromě tlaku levice měly ale ještě jeden důvod, a to koloniální expanzi. Ta vyžadovala zformovat expediční sbory, kde základní masu tvořily nižší vrstvy obyvatelstva, které bylo nutné zainteresovat na podpoře podobné politiky, a pokud masy z podobné politiky profitovaly, bylo možné rozšiřovat i volební právo. Ke stabilitě západních zemí měly přispět i dohody o rozdělení sfér vlivu v koloniích. Příkladem je Berlínská konference 1884-1885, kde se koloniální státy pokusily právně regulovat evropskou koloniální expanzi v Africe, včetně obchodních vztahů mocností¹². Tyto události, mající pozitivní dopady na společnost, vedly na levici ke sporům ohledně jejich významu, což se promítlo ve vymezování obsahu nové epochy, jejímž mezníkem se stal rok 1914 a vypuknutí 1. světové války. Obecná představa byla, že nová epocha by měla přivést buržoasii do stejného postavení, v jakém byli feudálové v prvním období.¹³ Shoda byla i na tom, že je to období imperialismu a imperialistických a rovněž z imperialismu vyplývajících otřesů¹⁴, což ale neznamenalo shodu na řešení. Část liberálně orientované levice došla k závěru, že revoluce a revoluční hnutí nemusí být nutností, protože vývoj vytváří prostor pro evoluční překonání kapitalismu.¹⁵ Vypuknutí 1. světové války však ukázalo iluzornost tohoto přístupu – kapitalistické státy upřednostnily silové řešení dohodám, dělnická třída se začala v důsledku války radikalizovat a koloniální periferií se začala bouřit proti metropolím.

Na slabiny tehdejší koncepce sociální-demokracie poukázal V. I. Lenin, který se vymezuje vůči tradičnímu pojetí epoch a upozorňuje, že první epocha v řadě regionů pokračuje až do konce 19. století, kde jako příklad uvádí rusko-tureckou válku 1877 a turecko-řeckou válku v letech 1896-97, a že o žádné skutečně samostatné aktivitě soudobé demokracie, jež by odpovídala období přezrálosti a úpadku buržoasie, nemohlo být tehdy v celé řadě vyspělých zemí ani řeči¹⁶¹⁷. Jinými slovy, tzv. „specifika“ druhého období se týkala jen vybraných zemí, které profitovaly z kolonií, a tudíž daná charakteristika neměla všeobecnou platnost, a navíc i zde existovaly protichůdné tendence. Lenin rozvíjí alternativní koncept, který se opírá o analýzu ekonomického vývoje společnosti. Svou metodologickou pozici Lenin zdůvodňuje slovy: „Bez pochopení ekonomických kořenů tohoto jevu a zhodnocení jeho politického a sociálního významu bychom se nemohli ani o krok přiblížit k řešení praktických úkolů komunistického hnutí a nastupující sociální revoluce.“¹⁸

Strategie aktérů epochy 1914-1990

Přelom 19. a 20. století se vyznačoval celou řadou specifik, jejichž zobecnění bylo klíčovým pro stanovení nové strategie levice. Toto období, na rozdíl od epochy 1789-1871, které je

¹² Berlínská konference [online]. [cit. 2023-01-11]. Dostupné z:

<https://cs.eferrit.com/berlinska-konference-1884-1885-rozdelit-afriku/>

¹³ LENIN V. I. Pod cizí vlajkou. In: Sebrané spisy. Nakladatelství Svoboda: Praha 1986. Sv. 26, s.167.

¹⁴ Tamtéž s. 167.

¹⁵ Tamtéž s. 171.

¹⁶ Tamtéž s. 167-168, 171.

¹⁷ Zde z textu není jasné, zda hovoří o druhém období, neboť následně přechází na charakteristiku třetího období a k druhému období se vrací až v dalším odstavci.

¹⁸ LENIN V. I. Imperialismus jako nejvyšší stádium kapitalismu. In: Sebrané spisy. Nakladatelství Svoboda: Praha 1986. Sv. 27, s. 330.

obdobím domonopolního kapitalismu, kapitalismu volné soutěže, který začíná průmyslovou revolucí v Anglii na konci 18. století, je charakteristické vznikem monopolů a imperialismu, což bylo přiznáno nejen levicí, ale i konzervativci a liberály. Přiznat ale neznamená shodovat se ve vymezení obsahu a významu tohoto jevu. Lenin se jím zaobíral ve své práci „Imperialismus jako nejvyšší stádium kapitalismu“. Podle něj je imperialismus poslední fází vývoje kapitalismu, kterou charakterizuje vláda monopolů, rozdělení světa a jeho bohatství mezi největší kapitalistické mocnosti, doprovázené krizemi a válkami. Vzhledem k tomu, že práce „Imperialismus jako nejvyšší stádium kapitalismu“ byla napsaná v lednu - červnu 1916 a poprvé otištěná v polovině roku 1917, tj. rok po té, co Lenin napsal stať „Pod cizí vlajkou“, kde Lenin polemizuje z jeho hlediska s nesprávnými názory na obsah epochy, je jeho analýza upřesněním ekonomicko-politického základu pro změnu systému a v rámci marxistické teorie i obsahu nové epochy.

Vedle radikálně levicového názoru Lenina, že „Imperialismus je předvečer proletářské sociální revoluce“¹⁹, ale existovala celá škála alternativních pohledů na podstatu imperialismu. V konzervativním pojetí je imperiální politika, tj. imperialismus přirozeným procesem růstu státu, je to jeho expanze s cílem zajistit kvalitní život obyvatelstva, šířit civilizaci a žádoucí hodnoty. V teoretické rovině je tento přístup spojen s geopolitikou, zdůvodňující nutnost územní expanze. Ke stoupencům této doktríny patřil v Německu F. Ratzel (1844-1904), R. Kjellen (1864 –1922), K. Haushofer (1869-1946), v USA A. T. Mahan (1840 –1914), ve Velké Británii H. Mackinder (1861–1947), v Japonsku G. Tanaka (1864 –1929), v Rusku L. Gumilev (1912- 1992).

V reformně-socialistickém (liberálním) pojetí je imperialismus spojen s kolonialismem a byl vzhledem k řadě negativních projevů některými teoretiky odmítán. Anglický ekonom J. A. Hobson (1858–1940) ve svém díle „Imperialismus: studie“, vydané v roce 1902, spojoval imperialismus s růstem monopolního kapitálu a následnou krizí nedostatečné spotřeby. Imperialismus je pro něj špatný obchod nejen kvůli vysokému riziku a vysokým nákladům, ale je špatný i pro demokracii, a proto je morálně zavrženíhodný²⁰. V rámci sociálně-demokratického hnutí byla rozšířena verze K. Kautského (1854 –1938), který přišel s termínem ultraimperialismus. Ten podle něj představuje logickou vývojovou linií kapitalismu, který ztrácí svou militantní a agresivní podobu. Kautský ve své argumentaci navazuje na ideje J. Hobsona a K. Liebknechta o možném propojení kartelů z více zemí, což snižuje rizika jejich vzájemné konfrontace. Imperialismus, jak ho pojímá Kautský, tvoří kapitalistické státy, které v maximální míře vykořisťují práci v agrárních regionech, aby zlepšily jak produktivitu svého imperialistického národa, tak svůj trh. Jediným způsobem, jak by kapitalisté mohli udržet systém a zároveň se vyhnout stagnaci, by bylo, kdyby nejbohatší národy vytvořily kartel stejným způsobem, jakým spolupracovaly banky, dohodly se na omezení své konkurence a zřekly se závodů ve zbrojení s cílem udržet své exportní trhy a systém vykořisťování.²¹

Leninova verze imperialismu se potvrdila vznikem SSSR a komunistických režimů, nicméně v praktické politice se de facto prosazují ve 20. století všechny tři varianty pojetí imperialismu – geopolitická, levicově liberální a leninská, které spolu soupeřily v podobě strategií jednotlivých sociálních subjektů o vliv na společnost a způsob řešení společenských problémů.

¹⁹ LENIN V. I. Imperialismus jako nejvyšší stádium kapitalismu. In: Sebrané spisy. Nakladatelství Svoboda: Praha, 1986. Sv. 27, s. 330.

²⁰ *Imperialism: A Study*. [online]. [cit. 2024-01-11]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=qULaZH2FEAgC&pg=PA59&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

²¹ Karl Kautsky. Ultra-imperialism. [online]. [cit. 2024-01-11]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/archive/kautsky/1914/09/ultra-imp.htm>

V praktické politice je geopolitická varianta spojená s územní expanzí. Za první imperialistickou válku je považována americko-španělská válka 1898, která vedla k přerozdělení kolonií Španělska v Karibiku a v Asii ve prospěch USA. V plné síle se geopolitická varianta projevila v rámci 1. světové války (1914-1918), která byla de facto válkou dvou bloků - Trojdohody (Francie, carské Rusko a Velká Británie) a Ústředních mocností (Německo, Rakousko-Uhersko a Osmanská říše). Válka skončila zánikem monarchií v poražených státech, vznikem celé řady národních států a přerozdělením kolonií ve prospěch vítězných mocností. Zároveň končí i pokus Velké Británie o prosazení unipolárního modelu s její dominancí – do hry vstupuje v Asii Japonsko, konkurující tradičním evropským koloniálním mocnostem, a USA, které i přes politiku izolacionismu rozšiřují sféry svého ekonomického vlivu. Významným hráčem se v 30. letech opět stává Německo po převzetí moci Hitlerem a nově SSSR. Rozpory imperialistické epochy vyúsťují následně do 2. světové války, která v Evropě začala 1. září 1939 napadením Německa na Polsko, na jehož stranu se přidává Velká Británie a Francie. V Asii začíná válka 7. prosince 1941 napadením USA Japonskem, kterým vyhlásilo válku i Německu. Po napadení na SSSR Německem 22. 6. 1941 vznikají dva bloky - státy Osy (Německo, Japonsko, Itálie) a Spojenci (USA, SSSR, Velká Británie a Francie). Součástí soupeření mocností byla politika appeasementu, kdy ve jménu strategického vítězství se obětují méně významné subjekty (obětování Madžuska v roce 1936, Československa Mnichovskou dohodou 1938, anšlussem Rakouska 1938 a fakticky i Polska v roce 1939, kdy jim žádná zásadní pomoc ze strany Francie a Velké Británie nebyla poskytnuta). Novým faktorem, nejen v Evropě, se stává SSSR, který se prezentuje jako opora mezinárodního dělnického hnutí a národně-osvobozenického hnutí kolonií a využívá rozporu mezi kapitalistickými státy a zejména po 2. světové válce expanduje. Vítězem soupeření států o dominanci se po roce 1945 stávají USA, které jako hegemon Západního světa vstupují do konfrontace s SSSR v rámci bipolárního modelu mezinárodních vztahů. Z geopolitického hlediska epocha zahájena v roce 1914 končí rozpadem SSSR a socialistického tábora, pokusem USA nastolit unipolární model a klíčovým se stává opět soupeření kapitalistických států o dominanci.

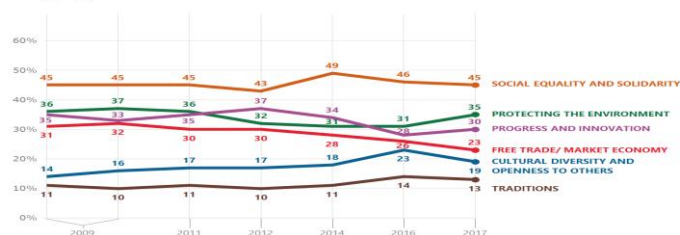
Levicově liberální varianta, zahrnující i model ultraimperialismu, vedla k vytváření státu blahobytu v nedokončené podobě New Dealu v USA v letech 1933 – 1937 a politické a ekonomické integraci Západu po roce 1945 – ESUO, EHS, ES, EU. Předpoklad evolučního vývoje směřujícího k všeobecné prosperitě a demokracii se nicméně naplnit nepodařilo. Chronickým problémem Západu je deficit demokracie, pocit sociální nespravedlnosti části obyvatelstva a neo/koloniální politika vůči zemím třetího světa, spojená zpočátku s potlačováním národně-osvobozenického hnutí v koloniích a následně s nespravedlivou směnou produktů.²² Deficit demokracie v EU měl být řešen vznikem Evropského parlamentu v roce 1979 a rozšiřováním jeho pravomocí, nicméně paralelně s touto tendencí dochází k posilování role Komise na úkor členských států a s kursem na federalizaci Evropy dochází k omezování role národních parlamentů, což ne všem vyhovuje - viz BREXIT. Navíc praxe ukazuje, že eurobyrokracie se dopouští chyb v rozhodování, které dopadají na obyvatelstvo členských států a jejich ekonomiku - za příklad můžeme uvést bionaftu, migraci, green deal, Covid, upřednostňování použití síly před diplomacií při řešení konfliktu na Ukrajině. To ve svém souhrnu může vést k dalším x-exitům. Reálné obavy vyvolává i míra sociální nespravedlivosti. V důsledku globalizace roste příjmová nerovnost prakticky všude. Ne náhodou podle průzkumů Eurobarometru z roku 2017 občané EU považují sociální rovnost a solidaritu za důležitější než je ekologie, inovace, volný trh, kulturní rozmanitost a tradice. Stejně tak nelze považovat za náhodu, že v USA má podle Gallupova průzkumu z roku 2019

²² Problém měl být řešen v rámci Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD), ustanovené v roce 1963.

pozitivní názor na socialismus 43 % populace a dokonce 58 % mladých lidí ve věku 18–34 let²³.

Graf 1: Hodnotové preference občanů EU (2017)

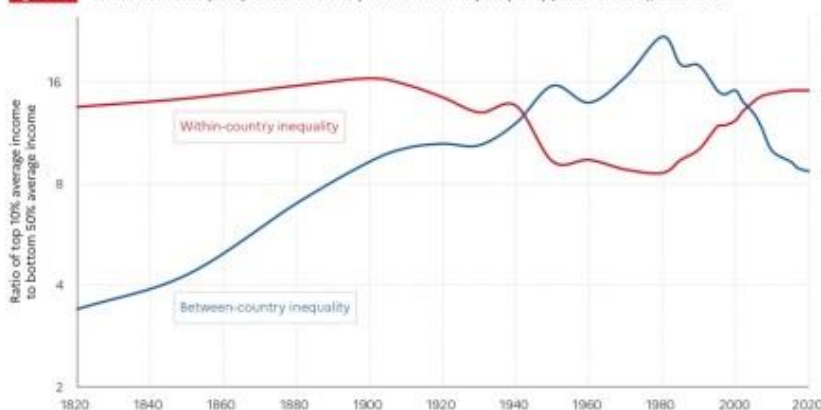
QC3 From the following items, which two should our society emphasise in order to face major global challenges? (MAX. 2 ANSWERS) (% - EU)



Zdroj: Special Eurobarometer 467 – Wave EB88.1 – TNS opinion & social, c. 17, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion>

Graf 2: Globální příjmová nerovnost 1820-2020

Figure 2.4 Global income inequality: Between-country vs Within-country inequality (ratio T10/B50), 1820-2020



Interpretation: Between-country inequality, as measured by the ratio T10/B50 between the average incomes of the top 10% and the bottom 50% (assuming everybody within a country has the same income), rose between 1820 and 1980 and has since strongly declined. Within-country inequality, as measured also by the ratio T10/B50 between the average incomes of the top 10% and the bottom 50% (assuming all countries have the same average income), rose slightly between 1820 and 1910, declined between 1910 and 1980, and rose since 1980. Income is measured per capita after pensions and unemployment insurance transfers and before income and wealth taxes. **Sources and series:** wir2022.wid.world/methodology and Chancel and Piketty (2021).

Problém zůstává i přes pozitivní trendy v řešení nerovnosti v příjmech mezi bývalými metropolemi a koloniemi. Je otázkou, do jaké míry agenda Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD) byla úspěšná, jak to ukazuje graf č. 2. Fakticky se nepodařilo nastolit Nový mezinárodní ekonomický řád (NIEO) prosazovaný od 70. let 20. století a i dnes realizovaný Všeobecný systém preferencí (GSP) působí výběrově. Se zánikem komunistických režimů v Evropě obchodní vztahy Sever Jih jsou nastaveny ve prospěch Severu. Od roku 2014 má EU obchodní přebytek zboží s Afrikou, který dosáhl vrcholu 33 miliard EUR v roce 2016. V roce 2021 došlo k nárůstu zboží vyváženého z EU do Afriky (+21 miliard EUR ve srovnání s rokem 2020) a také ke zvýšení zboží dovezeného do EU z Afriky (+41 miliard EUR ve srovnání s rokem 2020), přičemž EU zaznamenala přebytek obchodu se zbožím s Afrikou ve výši 4 miliard EUR. Signifikantní je rovněž obchod USA a zemí Střední a Jižní Ameriky. Deficity USA v zahraničním obchodě, spojené i s vývozem kapitálu v rámci přesunů výroby do ekonomicky výhodnějších zón Střední a Jižní Ameriky

²³ four-americans-embrace-form-socialism [online]. [cit. 2023-01-11]. Dostupné z: <https://news.gallup.com/poll/257639/four-americans-embrace-form-socialism.aspx>

v dekádě 1985-1991 a 1999-2008, byly zaměněny proficity po roce 2013.²⁴ Logicky se objevuje otázka, do jaké míry snižování nerovnosti na Západě a jeho jednota byly následkem existence SSSR a jeho propagandy o společnosti rovnosti.

Třetí zmíněná strategie – strategie komunistické levice se vznikem SSSR prošla řadou proměn a byla výsledkem řady sporů. První se týkala možnosti socialistické revoluce v Rusku, které nepatřilo na začátku 20. století k nejrozvinutějším kapitalistickým zemím, a tím jakoby Leninova koncepce možného vítězství socialismu v Rusku byla v rozporu s marxistickou teorií, protože Marx v roce 1848 hovořil o možnosti revoluce v nejrozvinutějších kapitalistických státech tj. USA, Velké Británii, Francii a Německu. Lenin na základě ekonomické analýzy stupně ekonomického rozvoje v Rusku na začátku 20. století ve své práci „Vývoj kapitalismu v Rusku“²⁵ z roku 1899 však přišel k závěru, že v Rusku existuje i přes řadu feudálních struktur vysoká míra koncentrace a centralizace kapitálu srovnatelná s nejrozvinutějšími zeměmi Západu a že je zde možná socialistická revoluce. Rusko za dané situace představovalo slabý článek kapitalistického řetězce, na který měly navázat revoluce ve vyspělejších kapitalistických zemích. Revoluční situace ve světě, vznik republik Rad v Bavorsku, Maďarsku a na Slovensku v roce 1919 tento závěr částečně potvrdil, nicméně porážka Rudé armády pod Varšavou v roce 1921 a poválečná stabilizace kapitalismu byly s tímto závěrem v rozporu. Za této situace přichází V. Lenin a J. Stalin, na rozdíl od L. Trockého s tezí o možnosti udržení socialismu v jedné zemi, tedy v Rusku, protože to se nachází ve specifické situaci. Podle nich Rusko z jedné strany disponuje dostatečnými zdroji a velikostí pro budování základů socialismu, díky čemuž může čekat a podporovat revoluční hnutí všude ve světě, ze strany druhé v podmínkách imperialismu existující rozpory mezi kapitalistickými státy brání jejich sjednocení proti socialistickému státu. Vývoj před 2. světovou válkou tento koncept potvrdil. Po 2. světové válce pak vzniká tzv. socialistický tábor a dochází k jeho soupeření v rámci bipolarity se Západem. Proces měl být završen plným a konečným vítězstvím socialismu (komunismu) jednak expanzí – podporou revolucí radikální levice ve světě, jednak prosazováním politiky mírového soužití, v rámci kterého se mělo prokázat, že socialistické ekonomické vztahy jsou produktivnější než kapitalismus.²⁶ Oficiální charakteristikou epochy, zahájené „Velkou říjnovou socialistickou revolucí (VŘSR), bylo v rámci marxisticko-leninské ideologie spojenectví socialistických zemí, dělnické třídy Západu a národně-osvobozeneckého hnutí kolonií, tzv. hybných sil epochy, které měly garantovat likvidaci kapitalismu“²⁷. Zásadním problémem realizace dané strategie byly neshody na koncepci rozvoje socialismu mezi socialistickými státy, vedoucí k ideologické konfrontaci (Jugoslávie 1965, ČSSR 1968) a i vojenské konfrontaci (sovětsko-čínský konflikt na Usuri 1969, čínsko-vietnamská válka 1978), ale i neshody v SSSR ohledně ekonomické strategie budování socialismu. S kritikou kultu osobnosti J. V. Stalina na 20. sjezdu KSSS v roce 1956 byly N. Chruščovem odmítnuty i ekonomické reformy stalinského modelu a byl realizován voluntaristický projekt přechodu ke komunismu v horizontu 20 let. Nástup L. Brežněva sice vedl k ekonomické stabilizaci a podpoře uvolňování napětí mezi Západem a SSSR, nicméně přetrvávala ekonomická nevykonnost příkazové ekonomiky. Elity v SSSR de facto realizovaly od 70. let 20. století politiku konvergence – sbližování s kapitalismem, byť ji

²⁴ Trade in Goods with South and Central America [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0009.html>

²⁵ LENIN V. I. Vývoj kapitalismu v Rusku [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://www.marxists.org/cestina/lenin/1898/011898/indx011898.html>

²⁶ 21-й (внеочередной) съезд КПСС (27 января - 5 февраля 1959 года): Стенографический отчет. Том 1. [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z:

https://web.archive.org/web/20140525233634/publ.lib.ru/ARCHIVES/K/KPSS/_KPSS.html#021

²⁷ Základy vědeckého komunismu. Nakladatelství politické literatury: Praha 1965. S. 102-130

teoreticky popírali²⁸. Otevřeně se k tomu přihlásil až M. Gorbačov, který hlásal tezi o dominanci všelidských hodnotách, které jsou nadřazeny třídním hodnotám, přičemž konzervativní síly Západu hovořily o politice uvolňování napětí v 70. letech 20. století jako o studené válce s komunismem a jednoznačně upřednostňovaly západní hodnoty „všelidským hodnotám“, které by zahrnovaly i hodnoty komunistického bloku. „Vítězná epocha“ tak skončila privatizací společenského vlastnictví, které mělo garantovat úplné vítězství socialismu, a rozpadem komunistického bloku ve východní Evropě. S jeho zánikem zaniká i konkurent Západu v sociální oblasti, která přestává být pro Západ prioritní.

Vedle marxisticko-leninské (sovětské) varianty pojetí socialismu existovaly v rámci komunistického hnutí i varianty další – maoistická varianta Číny, jugoslávská varianta samosprávného socialismu, eurokomunismus a další. Zajímavá je i varianta pojetí epochy známého levicového marxistického teoretika I. Walersteina, který ve své knize „After Liberalism“, vydané v roce 1995, vycházející z koncepce světového ekonomického systému, odlišně pojímá roli a místo SSSR. I. Wallerstein má oproti Leninovu vizionářství jednu výhodu, může rekapitulovat důvody porážky SSSR na základě reálných procesů, které Lenin nemohl předpovídat. Co je důležité zároveň zmínit, Walerstein porážku SSSR nechápe jako vítězství liberalismu, jak to naznačuje název knihy, a zároveň perspektivu socialismu odvozuje od analýzy vývoje kapitalismu v období 1789- 1989, tj. v marxistickém pojetí několika na sebe navazujících epoch. Podle Wallersteina se po roce 1945 prosazuje unipolární model s dominancí USA, kde SSSR má vlastní sféry vlivu a vzhledem k slabé ekonomice hraje de facto roli podřízeného imperialistického agenta USA (subimperialist agent of the USA), který poskytuje USA ideologický štít bojovníka proti komunismu.²⁹ Je pochopitelně otázkou, zda lze hovořit o slabé ekonomice SSSR, kterému se podařilo obnovit válkou zničenou zemi a rozjet jaderný a kosmický program (prvenství v budování jaderné energetiky a letech do vesmíru), nicméně je fakt, že v 70. letech se SSSR v rámci politiky detante, kterou Wallerstein nazývá balzámem pro brežněvovskou byrokracii po šokové vlně 1968³⁰, stává dodavatelem surovin pro Západ. I přes pokusy změnit hospodářský mechanismus vládnoucí elita SSSR fakticky rezignovala na ekonomické soupeření se Západem prostřednictvím technologického rozvoje vedoucího k vyšší produktivitě práce, než měl kapitalismus. Gorbačovská přestavba jako pokus humanizovat socialismus, tak skončila „plánovaným“ rozpadem SSSR³¹. V současnosti existující komunistické režimy – Čína, Vietnam jsou podobně jako kdysi SSSR ekonomicky integrovány do systému kapitalistických vztahů, což limituje možnosti jejich samostatného vývoje.

Nová epocha a úkoly levice

Porážka komunistických režimů východní Evropy v 90. letech a prosazení liberálních a konzervativních strategií nelze automaticky považovat za jejich vítězství, neboť k vítězství je nutné být schopen svět stabilizovat, a to se nedaří. „Oslavované vítězství“ nesocialistických ideologií se může proto stát i jejich Pyrrhovým vítězstvím. Zároveň porážka radikální levice v podobě komunistických režimů jednoznačně znamená, že vstupujeme do nové epochy. Jestliže použijeme analogii z minulosti, pak zřejmě „žijeme na rozhraní dvou období“, tvořeném přechodem od imperialismu ke globálnímu systému, což je

²⁸ СПИЦЫН Е. По «плану Андропова» СССР должен был стать частью Запада [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://dzen.ru/a/ZiAlHR69glw1Ssp>

²⁹ WALTERSTEIN I. *After Liberalism* New York: The New Press, 1995. S. 10, 12-13.

³⁰ Tamtéž s. 16.

³¹ "Целью всей моей жизни было уничтожение коммунизма." М.С.Горбачёв [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=aqKzrazb6pY>

analogie epochy 1871-1914, která v sobě zahrnoval přechod od domonopolního kapitalismu ke kapitalismu monopolnímu a imperialismu.

Představiteli globálního kapitalismu jsou mezinárodní finanční oligarchie, transnacionální korporace a fondy, mezinárodní instituce a zůstávají jimi i ekonomicky silné státy nebo jejich koalice. V současné fázi globalizace získávají rozpory, respektive konflikty kapitalistické společnosti novou formu a obsah. Ke klíčovým patří:

- Rozpory mezi TNK a národními státy
- Rozpory mezi USA (Západem) a Čínou
- Rozpory mezi imperialistickými státy
- Rozpory mezi metropolemi a nekoloniální periferií
- Rozpory mezi buržoasií a dělnickou třídou.

S rozvojem technologií a růstem spotřeby přírodních zdrojů se důležitým stává i rozpor mezi nekontrolovaným vývojem lidské civilizace ve formě kapitalismu a vnějším přírodním prostředím, v rámci kterého se realizují společenské rozpory. Rozhodujícím faktorem řešení rozporů a garantem vítězství některého ze subjektů v dané epoše bude technologický rozvoj, respektive nastolení vztahů, které technologický rozvoj umožní. Tím zároveň může být odstartován pohyb k další epoše, jejímž technologickým základem se stane automatizace, nanotechnologie, umělá inteligence a další, které vyvolají revoluční změny, jejichž dopad na společnost bude zásadní a nemusí být vzdálený Marxově představě o komunismu. To může být mimo jiné jedním z důvodů snah omezit nebo destruovat rozvoj výrobních sil společnosti.

Strategie jednotlivých aktérů v rámci současné „přechodné epochy“ odpovídají jejich ideologickému zakotvení a v mnohém navazují a v různé míře modifikují projekty předcházejícího období. Dnes prosazovaný liberální model globalizace navazuje na projekt Římského klubu. Římský klub, globální think tank založený v roce 1968, se prezentoval svou zprávou Meze růstu (Limits to Growth), jejíž závěry byly představeny na mezinárodních setkáních v Moskvě a Rio de Janeiro v létě 1971. Studie byla založena na počítačové simulaci exponenciálního ekonomického a populačního růstu s limitovanými zdroji, kterou financovala nadace Volkswagenu. Tato studie spolu s hrozbami války mezi SSSR a USA, jak to ukázaly Berlínská krize 1958-61 a Kubánská krize 1962, a modelování možných následků jaderné války, se staly faktorem pro akceptování koncepce uvolňování a i teorie konvergence systémů. Na tomto základě došlo k podpisům řady dohod o omezení zbrojení a zároveň k růstu ekonomické spolupráce Západ – Východ, kde se komunistický blok dostával do závislosti. Paralelně s liberálním modelem se prosazoval ale i model tzv. nové pravice, upřednostňující konfrontaci, na který navazují současní stoupenci udržení hegemonie USA a Západu. Nová pravice představuje propojení hodnot neoliberalismu a neokonzervatismu. Její vznik byl reakcí na přetrvávající existenci komunistických režimů a rozšiřování jejich vlivu v Africe a Asii. Neoliberální proud nové pravice oproti liberalismu akceptuje prosazování demokratických (tj. západních) hodnot i cestou použití i násilí a neokonzervativní proud oproti konzervatismu prosazuje udržení řádu, tj. hegemonie USA a Západu v celosvětovém měřítku. Cílem nové pravice bylo dosáhnout v rámci „studené války“ a s použitím nástrojů hybridní války porážky komunistických režimů a upevnění pozice Západu v čele s USA. Kongres USA dokonce uděloval medaile za úspěšné završení studené války. Je paradoxem, že období studené války je časováno rokem 1947-1991, tj. zahrnuje i uvolňování napětí v 70. letech. Kapitalismus, respektive imperialismus tak v pojetí nové pravice a konzervativců představuje období koloniálních válek, horkých válek, studených válek a protiteroristických válek, které plynule přecházejí jedna v druhou. Radikální levice na rozdíl od výše uvedených dnes nemá zformovanou koncepci, která by přesáhla horizont každodennosti. Boj za každodenní potřeby neprivilegovaných vrstev je sice důležité pro obnovení důvěry, nicméně

neřeší problém alternativy liberálním a konzervativním modelům, jejichž obsahem je destrukce systému v zájmu udržení pozice privilegovaných vrstev a ne rozvoj systému.

Začátek nové epochy je typický především strategiemi globálního kapitalismu, či postkapitalismu. Ke globálním projektům patří projekt „velkého resetu“ a la Klaus Schwab a projekty transnacionální v podobě washingtonského konsensu. Při prezentaci oba projekty, vycházejí z liberálních hodnot, kladou důraz na sociální a ekologickou problematiku a na rovnost. V praktické realizaci se ale prosazuje neo/konzervativní hodnotový přístup, zaměřený na udržení existujícího řádu, opírajícího se na nerovnost, jak uvnitř států (kompetentní elita x nekompetentní masa), tak v rámci mezinárodních vztahů (dominantními aktéry se stávají transnacionální korporace a nadnárodní instituce). Je možné si položit otázku, zda rozdíl mezi deklarovaným a reálným je spojen s PR a vytvářením virtuální reality, která má zajistit prodejnost koncepce, nebo s iluzemi některých aktérů nedoceňujících tržní mechanismy, v rámci kterých se prosazuje s nevyhnutelností ziskový model chování. Co dále spojuje obě varianty globálních projektů je požadavek omezit vliv národních států, bránících globalizaci ať už v podobě světové vlády nebo v podobě volného pohybu kapitálu a pracovní síly (migrace).

Mezi oběma projekty jsou zároveň i rozdíly. Projekt „velkého resetu“ zahrnuje v ideální verzi tři základní položky - vytvoření podmínek pro „ekonomiku zainteresovaných stran (Stakeholder economy)“; budování „odolnějšího, spravedlivějšího a udržitelnějšího“ systému s využitím environmentálních, sociálních a správních metrik (ESG) a využití inovací čtvrté průmyslové revoluce.³² Pro „stakeholder economy“ by mělo platit, že lidé a planeta mají stejnou nebo vyšší hodnotu než krátkodobé zisky, že odměňovány jsou podniky, které pomáhají všem komunitám ke zdraví a prosperitě a že cílem je blahobyt člověka a životní prostředí. Vzhledem k tomu, že klíčovým aspektem pro blahobyt člověka je planeta, kterou lidé devastují, jádrem koncepce se stává Green Deal, a to v radikální podobě, neboť řada procesů spojených se znečištěním a předpokládanými změnami klimatu vyžaduje okamžitá a zásadní rozhodnutí. Praktická realizace vyžaduje záměnu fosilních paliv (ropa, uhlí, plyn, jaderná energetika) obnovitelnými zdroji, které ale zatím nevytvářejí potřebné zdroje pro rozsáhlý průmysl a osobní spotřebu vyspělého Západu; zastavení industrializace méně rozvinutých zemí, která by vedla k dalšímu znečištění; přechod na udržitelné zemědělství – omezení chemizace, omezení chovů zvířat a snížení spotřeby masa. Důsledkem těchto opatření bude růst ceny produkce a omezení spotřeby, takže slíbený blahobyt může být jen těžko pro všechny. Část teoretiků velkého resetu dokonce předpokládá, že daná omezení nebudou pro záchranu planety dostačující a že je perspektivně žádoucí snížit počet populace. Krokem k tomu může být podpora LBGT, může to ale být i následek (nechtěný) šíření nakažlivých nemocí, snížení dostupnosti zdravotnictví, snížení úrovně bezpečnosti v důsledku nekontrolované migrace a válečných konfliktů apod.³³

Je logické, že ti, kteří jsou přijatými opatřeními omezeni, budou vystupovat proti jejich zavádění – ekonomicky méně rozvinuté státy, nižší vrstvy, průmyslová buržoasie, část elity národních států. Vzhledem k tomu, že dané subjekty hledají oporu u národních států, je nutné pro prosazení koncepce velkého resetu omezit jejich vliv na rozhodování cestou omezení demokracie a vlivu národních států a přenesení kompetencí na nadnárodní struktury – finanční oligarchii a ji obsluhující byrokracii mezinárodních organizací. Jednou z variant, jak

³² Schwab, Klaus (3 June 2020). *"Now is the time for a 'great reset'"*. World Economic Forum. [Archived from the original on 30 January 2021](#). Retrieved 1 February 2021

³³ Degrowth – what's behind the economic theory and why does it matter right now? [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://www.weforum.org/agenda/2022/06/what-is-degrowth-economics-climate-change/>

získat podporu občanů pro daný scénář je prokázat neefektivnost demokracie na úrovni národních států pro řešení problémů. Příkladem jsou narativy o nedostatečných opatřeních zaměřených na snížení rizika klimatické změny upřednostňováním sociální a ekonomické stability, narativy o neadekvátním chování vůči migrantům a jejich odmítání, narativy o nemožnosti zajistit v rámci jednotlivých států bezpečnost obyvatelstva (kriminalita, války, terorismus...). Proti politice velkého resetu se staví tradiční konzervativní síly (M. le Pen ve Francii, N. Farage ve Velké Británii, V. Orbán v Maďarsku, T. Okamura v Česku, D. Trump v USA), část neliberální levice (K. Konečná v Česku, S. Wagenknecht v Německu, R. Fico na Slovensku) a státy bývalého třetího světa přimykající se k BRICSu. Pokud by se podařilo scénář velkého resetu i přes odpor výše uvedených sil naplnit, pak by se de facto prohloubila nerovnost jak ve vnitrostátním, tak i mezinárodním prostředí, došlo by k omezení demokracie a bylo by s vysokou mírou pravděpodobnosti zachováno současné mocenské status quo, kde dominuje finanční oligarchie Západu. Pokud by se daná varianta, spojená s redukcí v řadě oblastí, prosadila jen na Západě, je pravděpodobný jeho ekonomický kolaps v důsledku ztráty konkurenceschopnosti, což se týká zejména Evropy a EU.

Základem druhé varianty tzv. Washingtonského konsenzu je desatero hospodářských pravidel, sepsaných roku 1989 ekonomem Johnem Williamsonem jako „pomoc rozvíjejícím se státům“, který je jeho kritiky charakterizován jako manuál neoliberální politiky. Pravidla zahrnují především požadavky na makroekonomickou stabilizaci, otevření ekonomik v rámci obchodu a investic a posílení tržních sil v rámci domácího hospodářství. Dokument se zmiňuje i o veřejných výdajích, které by měly být přeměšovány z dotací směrem k širokému poskytování klíčových služeb podporujících růst a chudé vrstvy. Co zde podle kritiků chybělo, bylo budování institucí a cílené úsilí o zlepšení příležitostí pro nejslabší vrstvy a snižování chudoby. Na Washingtonský konsensus navazoval pokus Transpacifického partnerství (*Trans-Pacific Partnership, TPP*) z roku 2005 představující vícestrannou regionální dohodu o volném obchodu a spolupráci členských států. Jejím cílem mělo být zmenšení obchodních bariér a stanovení společných norem, které zasahují do několika obchodních odvětví. Součástí dohody měl být i požadavek na dodržování pracovního práva a ochranu životního prostředí. I přes námitky, že dohoda upřednostňuje zájem transnacionálních korporací a ostatní zájmy jsou jen jejich přikrytím, dohoda nakonec ztroskotala na nezájmu USA ji ratifikovat, protože podle D. Trampa, tehdejšího prezidenta USA, sice oslabuje Čínu, která na ni neparticipovala, ale neřeší problém amerických deficitů. V návaznosti na to ztroskotalo rovněž Transatlantické obchodní a investiční partnerství (*The Transatlantic Trade and Investment Partnership TTIP*), jehož zastánci očekávali, že dohoda bude pro ekonomiku států EU znamenat přínos 120 miliard €, 90 miliard pro tu americkou a pro zbytek světa 100 miliard €, naopak oponenti tvrdili, že smlouva posílí pozici nadnárodních korporací, omezí demokracii a ztíží úlohu národních vlád při regulaci trhu ve prospěch občanů.³⁴

Nehledě na odmítnutí „trans dohod“ část TNK využívá své vlivové pozice v politice a realizuje zisky i v rámci projektu velkého resetu. Vzhledem k propagandě zdůrazňující rizika spojená s klimatickými změnami, šířením epidemie Covidu a další události, je zde zisk pro některé TNK garantován, a pokud vznikne hrozba, že někdo jiný nabídne levnější řešení nebo zpochybní hodnověrnost „jediného správného řešení“, příslušné nadstátní nebo státní instituce zasáhnou v jejich prospěch. Příkladem jsou sankce nebo cla uvalovaná na čínskou levnou

³⁴ This transatlantic trade deal is a full-frontal assault on democracy [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/nov/04/us-trade-deal-full-frontal-assault-on-democracy>; Obchodní dohoda TTIP umožní americkým firmám vysoudit na evropských vládách miliardy dolarů [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://blisty.cz/art/75062-obchodni-dohoda-ttip-umozni-americkym-firmam-vysoudit-na-evropskych-vladach-miliardy-dolaru.html>

produkci i v oblasti ekologie, či odmítání ruské vakcíny proti Covidu a obecně sankce uvalené na Rusko, tvořící pro Západ nejen politického, ale v některých oblastech i ekonomického konkurenta, disponujícího navíc surovinami tak žádanými Západem. Boj s konkurencí je doprovázen a doplňován bojem s jí šířenými dezinformacemi, kde oficiální západní narativy jsou vydávány za pravdu poslední instance. Pozitivní efekt účasti TNK na velkém resetu je pro větší část z nich nicméně dílčí, protože velký reset vede k deindustrializaci a poklesu kupní síly obyvatelstva. Kompenzací, byť zase jen pro část TNK, spojených s vojensko-průmyslovým komplexem, a ziskem finančního sektoru se v současnosti stávají rostoucí vojenské výdaje. Ty jsou zdůvodňovány růstem hrozeb spojených se snahou takových států jako je RF, Čína, Írán, Severní Korea a dalších narušit hegemonii Západu v čele s USA. V rámci narativů PR jsou tyto hrozby zdůvodňovány slovy, jako je porušování pravidel civilizovaných národů, přibližováním se některých států k hranicím NATO, nedemokratickým či totalitním charakterem politických systémů nepřátelských států apod. Příčiny konkrétních konfliktů jsou pak interpretovány v celé řadě případů jednostranně a někdy i v rozporu s fakty. Tato situace vede z druhé strany k vytváření řady „konspirativních koncepcí“ obviňujících TNK a jejich stoupence - části elity USA a i EU v cílevědomém vyvolávání problémů nadhodnocováním hrozeb nebo jejich eskalaci. Paradoxem této situace je, že se na jedné straně hovoří o ekologii a ze strany druhé se ignoruje znečištění spojené s válečnými konflikty a rovněž v duchu hesla „chceš mír, připravuj válku, se požaduje, aby se upřednostnila příprava na silové řešení před řešením palčivých sociálních a ekologických problémů společnosti jak uvnitř států, tak i v mezinárodním měřítku.

Kromě globálních projektů jsou pro současnou epochu typické, a to je její klíčová vlastnost, regionální projekty. Ty se objevují na bázi rozpadu bipolárního a neudržitelnosti unipolárního modelu mezinárodních vztahů a reprezentují jednotlivé ekonomicky vlivné státy jako je Velká Británie, Francie, Čína, Rusko, Indie, Brazílie, JAR nebo seskupení států, které se odmítají podříditi globálním projektům či aspirují na získání vlivu při rekonstrukci mezinárodních vztahů.

Důležitou roli získává rozšiřující se BRICS sdružující země odmítající hegemonii Západu a destrukci národních států v zájmu TNK v rámci globalizujícího se světa. Z původních 5 zemí se dnes BRICS rozrostl do organizace sdružující 9 zemí, kde k novým státům patří Egypt, Etiopie, Írán, Spojené arabské emiráty, přičemž je zjevný zájem dalších 43 států. V současné době ve státech BRICS žije 42 procent obyvatelstva světa, celkový HDP uskupení tvoří 26 procent světové ekonomiky a země BRICS se podílejí z 18 procent na světovém obchodu.³⁵ Na tato čísla má především vliv Čína, jejíž podíl na HDP v BRICS je 56 procent. Tři členské země - Rusko, Čína a Indie - jsou navíc držitelé jaderných zbraní.

K důležitým organizacím Západu patří EU, jejíž vliv nicméně postupně klesá, což je dáno i snižujícím se podílem EU na světovém HDP³⁶. Důvodem je jak politika velkého resetu, prosazovaná současnou elitou EU, tak i růst ekonomik bývalých kolonií či polokolonií. V důsledku rostoucích problémů spojených i s nekompetentními či nejednoznačnými rozhodnutími elity EU rostou uvnitř odstředivé tendence a neshody, které se byrokracie EU snaží řešit centralizací rozhodování a trestáním „disidentských států“. EU v současnosti reprezentuje ale nejen liberální pokus o globální projekt velkého resetu, realizovaný zatím jen

³⁵ The Rise of the BRICS [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://www.statista.com/chart/30638/brics-and-g7-share-of-global-gdp/>

³⁶ National accounts and GDP [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National_accounts_and_GDP

v rámci EU, jsou zde i stoupenci neokonzervativního projektu udržení hegemonie Západu v čele s USA, popřípadě vytvoření regionálního uskupení bez USA proti vnějším hrozbám (Rusku). **Zásadním problémem je, zda EU může najít věcnou alternativu velkému resetu, která by stabilizovala její ekonomiku a umožnila ji konkurovat USA a Číně. Levice by měla usilovat o vyvážení politiky EU z vleku TNK a v případě nemožnosti hledat alternativní řešení. Změna politiky EU předpokládá změnu elity. Nespokojenost s vedením EU posiluje dnes pozici euroskeptiků, požadujících vystoupení jejich zemí z EU.**

Kromě boje o strategické směřování probíhá v EU i konflikt o vedení. V Evropě se snaží zvýšit svůj vliv v rámci EU Francie pod vedením E. Macrona, a to na úkor Německa, ve kterém narůstají ekonomické problémy spojené s odříznutím se od ruských zdrojů surovin a ruského trhu. Francie nicméně ztrácí zdroje surovin a trh ve svých bývalých koloniích v Africe, odkud je vytlačována Ruskem a Čínou. Omezený ekonomický potenciál Francie spolu s nárůstem politické nestability spojené s rozdělením francouzské společnosti do tří rovnocenných táborů – stoupců levice, konzervativní pravice a liberálního macronovského středu limitují schopnost Francie získat silné postavení v EU a Evropě. O samostatnou roli nebo silnější pozici usilují s podporou Vatikánu i některé země střední a jižní Evropy a část jejich elit, vystupujících s vizí Rakouska-Uherska 2, respektive Podunajské konfederace. Problémem dané strategie je to, že předpokládá rozpad EU, což sice není nemožné, nicméně část východoevropských elit si to kategoricky nepřejí, protože s EU sdílí stejnou ideologii a profituje z ní, a navíc podobný blok by nedisponoval zdroji a lze proto přepokládat konkurenci mezi jejími členy o zdroje, a tedy i neshody v politické orientaci.

Konkurentem EU je po brexitu Velká Británie, která se snaží zvýšit svou roli ve světě, přičemž protivníkem zde je nejen Francie a Německo, jako tahouni EU, ale i USA, které Británii vytlačily z hegemonní pozice na začátku 20. století. Tato politika, stejně jako u Francie, naráží na limitované zdroje, sociální polarizaci britské společnosti a nejednotu britských elit, z nichž část zůstává stoupcem jak USA, tak i evropské integrace. Komparativní výhodou Velké Británie je zkušenost starých britských elit s koloniální politikou a schopnost využívat i tajných služeb pro organizaci akcí podryvajících pozice oponentů v duchu sloganu předsedy vlády Velké Británie H. Palmerstona: „My nemáme ani věčné spojence, ani protivníky. Věčné jsou jen naše zájmy ...“. Trefně průvodní jev podobné politiky vyjadřuje aforismus, že „horší než mít Británii za nepřítele, je, mít ji za spojence“.

Ve specifickém postavení jsou USA, které jednak představují historicky hegemonní sílu imperiálního období a část elity (J. Biden) fakticky realizuje globální projekt TNK v naději, že USA udrží své dominantní postavení, jednak v postavě D. Trampa odmítají globální projekty představující zájmy TNK a zároveň vystupují jako jeden z možných hráčů regionální kooperace v rámci multipolárního světa. Akceptování multipolarity může nicméně být v případě USA pouze taktickým krokem. **Při dané politice mohou USA obětovat část svých spojenců v zájmu udržení a posílení pozice USA (appeasement), což se týká i států západní Evropy, které ekonomicky konkurují USA.** Limitujícím faktorem pro návrat k dominanci a udržení vlivu USA je ekonomická nestabilita spojená s růstem dluhu a poklesem podílu USA na světovém HDP.³⁷ Politika řízeného chaosu, realizovaná elitou USA a následná chaotizace mezinárodních vztahů vytvářejí proto i proti vůli USA předpoklady ke vzniku multipolárního světa, který bude pravděpodobně méně stabilní, ale zároveň vytvoří i nové možnosti. Je otázkou, jakou roli by v daném případě mohly hrát oslabené USA.

³⁷ [U.S. National Debt Clock : Real Time \(usdebtclock.org\)](https://usdebtclock.org/) [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z:

Přestože výše zmíněný BRICS tvoří protipól dominanci Západu, je málo pravděpodobné, že mezi jejími členy nebudou rozpory, co se týče ekonomických zájmů. Ekonomický nejsilnějším aktérem je Čína, která se stává regionálním hegemonem a směřuje k roli světového ekonomického a politického hegemonu. Nicméně je otázkou, zda Čína může být i kulturním hegemonem, což je problém jazyka, konfuciánských tradic a komunistického ideologie, které nejsou všeobecně přijímané. Komunistická Čína má specifické zájmy a naráží na obavy a konkurenci Indie, Vietnamu a dalších, ale rovněž i Ruska, které ji vnímá jako dobrého souseda, ale ne ideologického partnera. Na samostatnou roli pretenduje i Rusko, opírající se o svůj vojenský potenciál a politické vazby z dob SSSR. Zásadním problémem Ruska je liberální model ekonomiky, podřizující Rusko TNK a zbavující ho samostatné role, na kterou pretenduje V. Putin, a všepožírající korupce a vysoká míra nerovnosti, destruuující sociální vztahy. Paradoxně speciální vojenská operace Ruska na Ukrajině donutila část elit tyto problémy přestat přehlížet. Otázkou nicméně zůstává, jestli při existenci stávajícího modelu řízení je to možné. Na samostatnou roli pretenduje i Indie, ta ale nicméně hraje spíše vyvažující roli v systému a nemá světové ambice. Podobně vyvažující roli může hrát Brazílie a JAR, stejně jako noví členové BRICSu. Celkově se státy BRICSu vyznačují nízkým HDP na hlavu³⁸ a velkými rozdíly v rozdělování příjmů podle indexu Gini.³⁹ Vzniká u nich dilema, zda investovat do technologického rozvoje nebo rozvíjet sociální stát, přičemž nedofinancování sociálního státu vytváří riziko sociálních výbuchů a nevyužívání lidského kapitálu.

Pokud pohlédneme na události současnosti prizmatem historické zkušenosti, pak lze konstatovat, že

1. situace má podobné příznaky jaké existovaly v přechodné epoše 1871-1914, kdy levice nepředstavovala určující (samostatnou) sílu a perspektivy byla spojovány s „formováním sil demokracie“.
2. Tzv. hybné síly předcházející epochy jsou v defenzivě. Státy s komunistickým režimem nehledě na rostoucí potenciál Číny nepředstavují rozhodující sílu a jsou integrovány do ekonomických vztahů jako závislé subjekty. Dělnická třída Západu desetiletími korumpovaná přerozdělováním zisků v duchu koncepce ultraimperialismu se podřizuje liberálním narativům velkého resetu nebo slepě věří v konzervativní autority a vzory minulosti. Státy „Jihu“ začínají aktivně vystupovat proti hegemonii Západu, nicméně nedisponují kapacitami pro prosazení alternativního modelu ekonomického a sociálního vývoje
3. S globálním kapitalismem se obnovují negativní rysy imperialismu – militarismus, antidemokratismus, dehumanizace, což vytváří předpoklady k budoucí radikalizaci řady subjektů...

Pro levice představuje tato situace výzvu jak v teoretické, tak i v praktické rovině. Klíčovým se jeví to, zda má levice preferovat národní stát či mezinárodní propojení a instituce v duchu hesla „proletariát nemá vlast“. Negovat národní stát za dané situace by ale znamenalo být na straně stoupenců projektu velkého resetu a TNK. Z druhé strany národní stát je v současnosti představován buď jeho likvidátory podřizujícími se TNK a velkému resetu nebo národní

³⁸ India: A New Frontier For Investors

<https://simplywall.st/article/india-a-new-frontier-for-investors>

³⁹ Příjmová nerovnost aneb Budou se nůžky dále rozvírat? [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://nazory.hn.cz/c1-66877680-prijmova-nerovnost-aneb-budou-se-nuzky-dale-rozevirat>

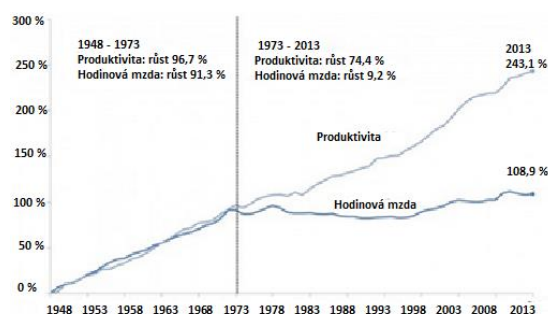
buržoasie, která pro své přežití v konkurenci s TNK odbourává sociální stát a v důsledku odporu nižších vrstev i právní stát a demokracii jako takovou.

V mezinárodních vztazích je pro epochu charakteristický konflikt mezi USA a Čínou, respektive konflikty mezi imperiálními státy konkurujícími si v boji o zdroje a trhy, které vedou nejen k ekonomické válce (sankce, podpora převratů apod.), ale je zde riziko i válečného konfliktu, včetně použití ZHN. Pro levice je výhodnější prosazení multipolarity v MV než uni/bipolárního modelu, protože multipolarita vytváří prostor pro hledání alternativy a snižuje riziko jejího potlačení. Riziko konfliktu mezi jednotlivými mocenskými centry, které je v současnosti vzhledem k ekonomickému propojení v rámci globalizace a existenci jaderných zbraní nižší než v minulosti, je možné dále snížit podporou mírového řešení problémů, přičemž řešení konfliktů musí vycházet z analýzy reálné situace a respektu k mezinárodnímu právu, včetně práva na sebeurčení při nerespektování práv národnostních menšin na kulturní (jazykovou) autonomii a politickou samosprávu (Palestina, Ukrajina, Katalánsko...).

Specifickým problémem MV je postavení zemí tzv. třetího světa, odkud jdou vzhledem k jejich ekonomické a sociální situaci migrační vlny, které snižují cenu práce na trhu vyspělých zemí a vytvářejí riziko kulturních střetů vzhledem k odlišnému způsobu života. To nahrává nacionalistické pravici, bojující za tradiční hodnoty, a to i za cenu omezování lidských práv a demokracie. Radikální levice by neměla podporovat migraci zejména v její nekontrolované formě a musí usilovat o spravedlivé rozdělování zisků (fair trade) ve vztahu k zemím tzv. Jihu a jejich ekonomický rozvoj, realizovaný především ze zdrojů bývalých koloniálních mocností, což by mělo snížit tlak na migraci z méně vyspělých zemí. To, že v rámci kapitalismu je to málo pravděpodobné, ukazuje právě na jeho omezenost – kapitalismus není schopen řešit problémy, které vytváří, což může nahrát právě radikální levice.

Prosazení „fair trade“ by mělo dopad i na vyspělé země, na postavení nižších a středních vrstev, které částečně participují na přerozdělování zisku z méně rozvinutých zemí. Pokles životní úrovně může oslabit ideologické působení systémů, může vést ke ztrátě důvěry v kapitalismus a naopak stimulovat proces hledání alternativ. Tento závěr se týká i vztahu mezi starými a novými členskými státy EU, kde se zisky přelévají k starým členským zemím a jsou jen částečně kompenzovány přes fondy EU, stimulující rozvoj v nových členských státech. Mobilizační efekt mohou mít v daném případě informace o rozdílech v příjmech a cenách mezi starými a novými členskými státy EU, a rovněž informace o poklesu reálných příjmů pracujících ekonomicky vyspělých zemí, které ukazují na relativní i absolutní zbídačování pracujících. Reálné údaje nejsou o vyvolávání závisti, jak je to prezentováno konzervativci, ale o způsobu fungování současného systému kapitalismu.

Graf 3: Korelace růstu produktivity a hodinových mezd v období 1948-2013



Vnější rámec fungování sociálních systémů je přírodní prostředí, které je destruováno a transformováno rozvojem civilizace. Cílem pro levice nemůže být návrat k přírodě, prosazovaný částí stoupenců environmentalismu, neboť ten by vedl k zastavení technologického a ekonomického vývoje a likvidaci části lidské populace (podle krajní pravice té méněcenné). Cílem musí být rovnováha mezi přírodním a lidským prostředím, respektive vytvoření tzv. noosféry, tj. sjednoceného celku, v němž vyvíjející se společnost a příroda splývají, vzájemně se nejtěsnějším možným způsobem ovlivňují, přičemž v interakci společnosti a přírody je lidská činnost hlavním faktorem rozvoje.⁴⁰ Je to alternativa kapitalismu, který buď v rámci velkého resetu nabízí zastavení vývoje, nebo naopak i přes humbuk okolo ekologie, spojený např. ve své době s podporou aktivit Greta Thunbergové, dnes hovoří o přípravě na velkou válku a dává přednost silovému řešení problémů před diplomatickým řešením konfliktů.

Zastavit negativní tendence současného vývoje předpokládá vytvoření široké demokratické fronty, která je analogií lidové a jednotné fronty 30. let 20. století. Před levicí dnes stojí na sebe navazující cíle:

1. Udržet národní stát jako nástroj boje za demokracii proti globalistům a TNK v rámci zformované lidové fronty.
2. Donutit národní buržoasii a její představitele v rámci jednotné fronty udržovat a rozvíjet sociální stát jako nástroje stability a technologického rozvoje, využívaje přitom solidarity a spolupráce se subjekty, které jsou oběťmi dehumanizace kapitalismu ve světě.
3. Zformovat vládu levice, která by se opírala o program udržení a rozvíjení demokracie, a kde vzhledem k antikomunismu na citlivých pozicích by mohli být důvěryhodní představitelé nekomunistické levice.
4. Strategickým úkolem radikální levice je pak hledat alternativy velkému resetu – tj. vytvořit model společnosti fungující v podmínkách přechodu k automatizaci a vyřazování pracovní síly z výrobního procesu.

Realizace těchto cílů vyžaduje získat podporu veřejnosti, přičemž tato podpora musí být dlouhodobější a dostatečně široká. Proto si levice nevystačí s hesly, byť by byly sebeúdernější, ale musí disponovat propracovaným programem, opírajícím se o znalost reality a tendencí v ní založených a v tomto rámci hledat levicová řešení v jednotlivých oblastech státní politiky. Klíčovou roli zde musí sehrát levicová inteligence pracující na

⁴⁰ Noosféra [online]. [cit. 2024-09-11]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Noosf%C3%A9ra>; Яншина Ф. Т. Ноосфера: утопия или реальная перспектива // *Общественные науки и современность*. 1993. № 1. С. 163—173.

VŠ, v sektorech ekonomiky, mezinárodních vztahů, veřejné správy, zdravotnictví, sociální sféře, bezpečnosti atd., neboť nemůže být dobrá politika bez dobré teorie a kvalitních projektů. Pokud skutečně současná podoba kapitalismu produkuje nestabilitu, dříve nebo později se veřejnost začne o alternativní varianty zajímat.